

Címzavak egy Krúdy-(közhely) szótárból/1/

A nagy Krúdy-(közhely) szótár bizonyára létezik valahol. Ez a szótártöredék azonban nem kacérkodik a teljesség ideájával. Tisztában van azzal, hogy ő csupán (ebben a látszólag rezignált csupánban nem nehéz észrevenni a heroikus gesztust), tehát hogy ő csupán: pars pro toto. Mindebből persze nem következik az, hogy fontos feladatai sem lennének. Nagyon is fontos (ám reménytelenül nehéz) feladatai vannak. Egyrészt szembesítenie kell a szótárolvasót a Krúdy-szakirodalom Krúdy-képével (ha van ilyen egyáltalán), másrészt sejtetnie kell a szótérkészítő képét (és miért ne lenne ilyen) a Krúdy-szakirodalomról. Szerencsés esetben ez az egyrészt és másrészt oszcillálni kezd, és aztán csak oszcillál és oszcillál... (Éppen úgy, ahogy azt Hankiss Elemér boldogult irodalomkutató korában elképzelte.) Van harmadrészt is (a szótárkészítő csak remélheti, hogy ez a harmadrészt nem csökkenti az oszcilláció határfokát). A szótártöredék egy praktikusnak (pontosabban humanitáriusnak) nevezhető funkcióval is rendelkezik: a potenciális szótárolvasók egy nem könnyen behatárolható csoportját (felvételiző diák; szeminárium- és/vagy szakdolgozatát író, kollokviumra készülő hallgató, leterhelt középiskolai tanár; népőiskolai előadó; kezdő Krúdy-kutató) felmenti a Krúdy-szakirodalom (és minden bizonnyal Krúdy) olvasásának kínos kötelezettsége alól. Elsősorban persze a terminológiai problémák megoldásának hatékony segédeszközeként áll bárki rendelkezésére. Húsz híres Krúdy-tanulmány – ezzel a lehetséges címmel a szótártöredék egy rendkívül hasznos és meglehetősen népszerű tradícióval is sajátos dialógust kezdeményezhetne.

AKKORD

szentimentális ~ ; mintha hosszan leütnének egy mélabús ~ot

ÁLOM

az élet tényeit ~kba oldó ábrázolásmód; az ~k költője; megejtő ~szerűség; borongós, pasztellszínekkel festő ~szerűség; nosztalgikus ~szerűség; irracionális ~szerűség; tűnékeny ~szerűség; az ~k világában való elmerülés; a stílus varázslatában kibomló ~világ; életművének csak héja az ~világ; ~látó lírikus; nagy ~látó; ~ és valóság szüntelen egybejátszása; ~ és valóság varázsos vegyülete; ~ és valóság közt lebegő írói magatartás

ALTEREGO

lírai ~k középpontba állítása; önarckép- és kritikai ~; a személyiség ambivalenciájának ~s ábrázolása; a stilizált önéletrajzi ~ szereptípusa; klasszikus ~s technika; az ~ az önvád, a lelki gyötrelenség szimbóluma

ANAKRONISZTIKUS

~ szerepjátszás; ~ ábrándok; ~ életminták

ANEKDOTA

az ~ mint kompozíciós elv; az ~ mint kalandpótlék; anekdotikus: ~ fordulatosság; regényszerkesztési eljárása ~ ; ~ szövegformáló elv; Krúdy ~korszaka

ANTIEPIKUS

leíró, reflexív és lírai alakzatok, ún. ~ betétek; az elbeszélésmód ~ és erősen szubjektív jellege

ÁRIA

lírai ~; szinte zenei építésű, terebélyes narrátori ~k; elbeszélői nagy~; vallomásos nagy~; a Krúdy-írások főerőssége ez az ~zás

BIEDERMEIER

~ zsisbárus; ~ hatóelemekkel operáló epikus; a nosztalgikus ~ábránd mindent átszövő víziója; stílromantikus dekorativitás köntösébe öltöző ~; stilizált ~es íz; ~es romantika; ál~ milió; Krúdy ~es korszaka

BOLDOG

~ságillúziók; romantikus elvágódás és ~ságkeresés; alapproblémája a ~ságkeresés; a hősök jóformán kivétel nélkül ~talanok; ~talanság s a szorongató magány áttörhetetlennek bizonyul; a ~talan lét víziója; világképében feltűnő a ~talanságelv meghatározó jelenléte; teljes és kizárólagos a ~talanságelv uralma

CEREMÓNIA

az étkezés ~ja; excentrikus ~k; parádés ~k; a hősök különféle ~lis aktusokban élnek; a mámor különféle játéka, ~i; a haldokló polgári és patriarchális élet misztériumát és ~ját siratja

CSELEKMÉNY

nincs hagyományos értelemben vett ~; a ~ helyébe az emlékezés lép; a ~ konvencionális, ösztövért és banális, szinte tüntetően igénytelen; a ~ fokozatos megszüntetése; hangulatfelidéző ~ nélküli ~; nincs klasszikus értelemben vett ~ és jellemfejlődés; szembeötlő eseménytelenség, ~hiány, a regényvilág mérsékelt dinamikája; a ~szervezés nem áll magas fokon; lényegi eseménytelenség és ~telenség

DEKORATÍV

a nyelvi anyag stílromantikus~ pompája; ~ stilizáló modorosság; stilizáló-művészet; ábrázoló gyönyörködéssel festett ~ kulisszák; ~ prózastílus; öncélú ~ítás; stilizáló ~ítás

DÉMONIKUS

őrült és riasztó különtség, ~ torzultság; irracionális és ~ erők; az eltékozolt és eltorzult élet ~ képviselői; titkokat, rejtelmeket lát az emberben, irracionális és ~ erők hatalmát érzékeli

DONKIHOTIZMUS

bánatos ~

DZSENTRI

~problematika; a ~ haldoklásának költészete; a ~ról a legkeserűbb rajzot ő csinálta; a ~ról körképet festő Krúdy; a mesterséges operettvilága; ~ábrázolásmódjának ironiája gogoli szatirává erősödik; a dekoratív-stilizáló effektusok rétege nem fedi el a ~agóniát; a szatirikusság adja a Krúdy-féle ~ábrázolás szemléleti magaspontját; a ~kúriák azilumvilága; ~rezervátum; ~figurák galériája; a ~ ábrázolásában az anekdotikus humortól a kíméletlen szatíráig vezető út; a nyírségi ~lét állóvize; a „nyíri

csend” pusztuló világa; a „nyíri pajkosok” anekdotákkal, bohém allűrökkel ékes világa; a nyírségi ~világ krónikása; élményeit egy múltban rekedt ~világból hozta; a nyírségi ~életről adott látéletet; a nyírvidek híres panoptikuma a ~életcknek; a ~ élet bensőséges írói ismerete; dzsentroid: a ~ életmód kliséi; ~ szertartásrend

ELBESZÉL

a Krúdy-féle auktoriális ~és; regényeinek legnagyobb része az ún. szerzői ~és típusába tartozik; az ~élismód antiepikus és erősen szubjektív jellege; komplex ~ésmód kialakítására törekszik; az ~ésmódot áthatja az erős szubjektív stilizálás szándéka; regényírói ~ésmódja a narratív regény egyik egyéni válfaja; epikai alkatától idegen a tárgyvilágos ~ésmód; a Krúdy-regények ~ője lírikus is és ironikus kommentátor is; a reflexiós ~ői forma általános érvényű regényírásban; ~ő tirádák; összefoglaló igényű és körképszerű nagyepikai ~őforma hiánya; lírai hajlamú ~ő; az ~őszerep, a fabulátor láthatóvá tett funkciója; a Krúdy-regények ~ője gyakran él az olvasóhoz fordulás fikciójával; lírai-vallomásos ~ői magatartás; a mindentudó ~ő típusának egy változatát teremti meg

ELEMZÉS

részleges szerephez jut a gondolati ~ és értelmezés; intellektuális szemléleti formák és ~i elvek kevésbé vesznek részt a tükrözési rendszer kialakításában és működtetésében

ELÉGIKUS

~ szomorúság, mely prózaköltészetét belengi; körülveszi életüket a sűrű ~ság; egy régmúlt életforma és életstílus ~ búcsúztatója

ELMŰLÁS

az enyészet, az ~ specialistája; témája és anyaga az idő, az ~; a Krúdy-stílus az európai irodalomban páratlan érzékeltetője az ~ egyszisztenciális hangulatának; egy ~ra ítélt világ itt felejtett kísértetei

ELVÁGYÓDÁS

a jelenből való ~ romantikus nosztalgiája; romantikus ~ és dezillúziós életismeret

EMLÉKEZÉS

hajózás az ~ vizein; az ~ szubjektív közegében oldja fel a tér és idő korlátjait; a létezés ~sé való átlényegítése; az ~ szubjektív logikája; fő módszerévé az ~ lesz; a Krúdy-hősöknek az ~ az alapvető létezési módjuk; az ~ lelkiállapotának valaminő muzikalitása; lírai, az idősíkokat egymásba csúsztató ~technika; az ~ mint sajátos írói szemléletmód; az idő folyamatának ~sel való felfüggesztése; az ~ menedéke; az ~nek csak technikája van, nem tartalma; emlékező: ~lírai alapállás; ~reflexív magatartás; a valóságábrázolás reflexív~ jellege; múlt és jelen melankolikus, szembeállítás; a hagyományos epikai közlésformákat háttérbe szorító ~ attitűd

EROTIKA

a csók ~ja; perverz ~jú képek és képzetek; felfokozott ~élmény; eléggé direkt meditáció a kielégülés ~járól; sötét izzású ~ s a szexualitás misztériuma; erotikum: a dekadens-füledt ~ gözei; erotikus: ~ túlfűtöttségű látomás; ~ fantáziaképek; Krúdy ~beállítottságú képzelete; ~szexuális aberrációk; perverz ~ képzelgések; az alapvetően ~ hangoltságú Krúdy-életmű

FOGPISZKÁLÓ

~ komplexus

GASZTRONÓMIA

~i szertartások; ~ történeti fejezetek; ~i parádék; a ~ világa szinte kitölti az életet

GICCS

kevés író jár oly közel a ~hez, mint ő

HALÁL

~tudat; ~raitéltség; jelképes ~figurák, ~szimbólumok; élet és ~ nagy misztériuma; ~hangulatok; szerelem és ~ kísérteties rokonságot tartanak regényeiben; a kocsmái szertartás ~t, magányt szorongást kijátszó misztériumjátéka; ~tánc-motívum; egy látszatvilág ~tánc; a komikum nem rejti el a ~tánc látványát; késleltetett, leleasított ~tánc, a „danse macabre” vezérmotívuma

HANG

utánozhatatlan Krúdy~; jellegzetes Krúdy~; gordonka~; ~ja a stílus mágiaja; magányos, senki másával össze nem téveszthető, mélyen zengő ~; adomázó ~

HANGULAT

enyészet~; ~kultusz; ~i varázs; a stílus ~i egysége; ~i telítettség; ~i gazdagság; érzelmes ~ok varázslója; nem az a fontos, amit elmond, hanem a ~; asszociációk szimultán ~ai; művészetében érik véglegesen „esztétikaivá” egy hanyatló társadalom ~a; realitás és irrealitás pólusai közt oszcilláló tündér ~; az eseményeket emlékké és ~tá szublimálja; az élet tényeit ~okba oldó ábrázolásmód; a jelent múlttá stilizáló ~osság; ahhoz vonzódott, ami megejtően patinás, nemesen ódon, színes és ~os, szép és varázslatos; a cselekményt másodlagossá tevő ~iség; tény és ~ elmosódása; rezignáció mint élet~; metafizikai élet~; őszies-fáradt élet~októl átítatott költőiségbe foglalt életfilozofikus tartalom; élet~ként sugározta, életérzéssé párolva teszi megfoghatóvá a filozofikus hangoltságot

HASONLAT

stílusának és világképének alapvető eleme a ~; képalkotásában a legfontosabb és leggyakoribb kifejezőeszköz a ~; a ~oknak ez a gazdagsága szinte egyedülálló a magyar széppróza történetében; a ~ok elburjánzásának folyamata; a ~ok szerepe szinte a cselekményével egyenrangú; ~ok bonyolult szövötte; a ~ mint lassító mechanizmus; a ~ nála nem a pontosabb kifejezés eszköze, hanem a hangulati teljességé; ~okból egybefonódó prelűdök

HATYÚDAL

életművének ~jellege; egy osztály, egy életmód, egy irodalmi hagyomány kései, magányos ~a

IDILL

nosztalgikusan megrajzolt ~; stilizáló- ~ikus ábrázolásmód; a prekapitalizmus ~je

IDŐ

az ~ költője; az ~ben való kalandozás, utazás; megállított ~; az ~ból való kiszorultság; műveiben az ~ öntörvényű regényelemmé rangosodik; kilépés az ~ból; az ~ szubjektív átélése; szubjektív vagy atmoszférikus ~; az ~ dallamosítása; a „külső” ~ ellenében jogaiba iktatja a bergsoni értelmű „belső” ~t, a szubjektív élmény~t; szubjektív, esztétikai ~; a klasszikus regény~ linearitásának feloldása; az ~nkívülség kvázi-élménye; ~kezelésének analitikus-képzettársító jellege; az ~folyamat szubjektív

megélésének lehetősége; az ~töltés rituális alapformái; az élménypillanatokba tömörített múlt rezonanciakapcsolatai jellemzik az ő ~struktúráját; a mechanikus ~rend, a kronologikus rendszer széttörése; ~perspektívát megsokszorozó hátrasiklások és előrefutások; ~játék; az ~felbontás merész eljárásai; az ~tlenség élménye; az ~tlenség illúziója; az ~tlenség atmoszférája; keresi az állandóságnak, a maradandóságnak, az ~tlenségnek, a reinkarnációnak a motívumait; a régi ~érzet lírai felbontása; az ~érzet szomorúsága; tragikus ~élmény; ~élményének újszerűsége; ~síkok váltogatása és lebegtetése; az ~síkok merész összerántása; megteremti az ~rétegek keveredését; ~rétegek asszociatív varázslatai; az eltűnt ~ nosztalgikus megidézője; krónikásként szegődik az eltűnt ~k nyomába; különleges vonzódás a múlt, az eltűnt ~ iránt

ILLÚZIO

~kal való játék; ~ és csömör ötvöződik ebben a szemléletben; eszményítve stilizáló és ~teremtő író; ~fosztó ábrázolói effektusok; ~tlan világlátás és defetiszáló szándék; dez~ és szkepszis; a stilizáltság és ~teremtés a dez~t, a hazai fin de siècle-t takarja

IMPRESSZIO

a külvilág ~i képzettársítások egymásba kapcsolódó végtelen sorát idézik; ~nista Krúdy-novella; stílusának ~nista képzuhatagai; ~nista hatóelemekkel operáló epikus; hangulati ~nizmus

INTELLEKTUÁLIS

mellőzi az író a figurák ~ életének megjelenítését; nem ~ta alkatú epikus; intellektualizmus: regényírói művészetétől igencsak távol áll az epika ~ára való törekvés

IRONIA

stílusának alapvonás az ~ és az ön~; fájdalmas ~; ironikus: a nosztalgikus és ~ ábrázolásmód küzdelme; ~ és nosztalgikus magatartás; nosztalgikus~ önarckép; lírai azonosulás és ~kritikus távolságtartás kettőssége; ~ stilizáltságú prózai lírizmus; ironizáló: ~ hajlama megóvja az érzélgősségtől

JELENÉT

meglehetősen elkülönült ~ekből építi fel a regényt; váratlan ~váltások; ~egységekben gondolkodik, ~eket komponál; novellista ihletettségre vall a ~váltogató csapongás

JÓKAI

~reminiscenciák; ~ra emlékeztető idealizálás; igazi rokonai a múlt század nagy magyar írói; ~ és Mikszáth; ~ életművét tulajdonképpen ő folytatta

KÖDLOVAG

ábrándos ~; az esztétizáló modernség ~ja; egy anakronisztikus rögeszme ~ja; a félműltből felderengő romantikus ~okat kedveli; egy profán mitológia teremtményei, kísérteties ~ok

KRÚDY

zseniális cigányprimás; az írók írója; a nagy mesemondó; a nagy álmodó; a kegyetlen író; afféle Gargantua; meghökkentő és szépséges szörnyeteg; a szigeti remete; a bohém, a legendák ~ja; a költő, aki prózában ír; a magyar irodalom egyetlen gálans prózaírója; a „másik” ~; ~reneszánsz; a huszadik századi magyar próza egyik legjelentősebb alakja; van-e bonyolultabb író ~nál?

KÜLÖNC

~ök, hóbortosok, csodabogarak, mániákusok, bohémek és léhűtők galériája; ábrándos és rögeszmés ködlovagok, mániákus ~ök; a jellemábrázolás nagyrészt az anekdotikusan ~ cselekedetek elmondására korlátozódik; a Krúdy-regényalakok sohasem hősök, hanem ~ök

LÁTOMÁS

századvég~; epokolírai ~; zaklatott, ~sá fokozódó leírások; felfokozó ~osság

LÉLEK

a Krúdy-regények csónakja a ~ vadvizein evez; ~látó és titokfejtő író; titokfejtő és rejtelmkereső ~tani szemléltet; ~tani titkok hatalmáról árulkodik az álomi szféra;

a mély~tani felfogással is érintkező elgondolás; a mély~tani elméleten is iskolázott író; sem a szerepmagatartás ~tani indítékait, sem a szereplét pszichológiáját nem tárja fel

LÍRA

dús koloritú ~; ~i festőtechnika; ~i evokáció; talán leg~ibb prózaírója a magyar irodalomnak; ~ba oltott filozofikus életérzés; ~i tirádák; ~i effektusokat teremtő epikus; szubjektív epikusként, ~i hajlamú elbeszélőként teremti regényírói világát; az epikus formát ~ibbá, szubjektívvá tette; alkotásmódjának alapvetően ~i meghatározottsága; több szólamú, az időrétegeken keresztülvibráló ~iség; vallomásos ~iség; a kifogyhatatlanul áradó ~iséget avatja egységesítő hatóelemmé; különleges intenzitású és a regényepikában kivételes gazdagságúnak minősíthető ~iség; lírizál: át-t, áthatóan költőiesített létbölcséleti élmények; valóságélmények nosztalgikus át-ása; lírikus: a mindennapok krónikásaként, publicistájaként is ~ marad; ~i attitűd; írói alkata alapvetően a ~é

MAGÁNY

a kiválthatatlanul ~ba zárult sorsok elégikus vallomása; életformájuk az egzisztenciális ~; végleges és sorsszerű ~osság; ~os sorsok panoptikuma; a tétlenségbe szorult, ~ukba zárt figurák mindegyre emlékeznek és vágyakoznak; ~os gordonkázó; kései, ~os jelenség

MAGYAR

egy sajátosan ~ életművészet beavatottja és őrzője; ~ „Comédie Humaine”; a ~ tájak, a ~ élet lírája; az ő könyvei őrzik a leggondosabb csomagolásban a ~ élet ízeit és színeit; regényes nosztalgiája egy sohasem volt, múltbeli ~ország után; a régi Ferenc József-i ~országot örököltette meg

MELANKÓLIA

a ~ eljegyzettje; leghűségesebb hangulati s életérzési kísérőjük a ~ s a rezignáció; melankolikus: ábrándosság és ~ság; a ~ haldoklás tünetei komorlanak mindenütt

MÉLYVILÁG

~ dimenzió; ~ metszetek; a ~látomás végletes komorsága

MENEKÜL

a mondanivaló a dekorációba ~; ennek a romantikának már pusztán ~és jellege van; hősei szinte ~nek a kor és idő elől; képekbe ~ő élet; ~ő stilizátor; az intimszféra bensőségességébe való ~és; idealizált múltba ~

METAFORA

~kban gazdag, metonimiákban szegény próza; hömpölygő epikája mintegy a kezdet és a vég nélküliség ~ja; metaforikus: a Krúdy-próza alapvetően ~ jellege; a jelentésvilág ~alkatú gazdagsága; a köznyelvi és a ~ szint közötti átváltások; a fikció nem ábrázoló, hanem kifejtő atmoszférikus~ jellegre építi fel a kompozíciót

MIKSZÁTH

egyéni módon elsajátított ~hatás; a hagyomány ~i követője; a ~i hagyománytól való elszakadás; erősek a ~os ízek; ~i anekdotizmus; érződik a ~i örökség; adomázó ~i humor és önirónia; Krúdy ~os korszaka; ~ iskoláját kijárva talál majd rá saját, egyéni hangjára; sokszor felbukkan írásaiban a ~i hang egy-egy szólama; igazi elődeit Jókaiiban és ~ban találhatjuk meg; Jókai tündérvilága és ~ megbocsátó kiábrándultsága különös módon Krúdynál; Krúdyban is ~ szabadtította fel a dzsentrí-témát

MITOLÓGIA

Krúdy~ ; a táj lírai ~ja; a magyar élet és a magyar tradíciók hatalmas, lírai ~ját teremtette meg; a Nyírség~ja

MODERN

~ tér- és időszemlélet; a ~ magyar próza megteremtője; valami ~ romlottság freskója ez; a ~ség úttörő mestere; a ~ törekvések öntudatos elődje; a tradicionális epikai formák fellazítása és ~izáló újáteremtése; modorosan ódivatú és merészen ~; a ~ próza formabontó törekvéseinek képviselője; a legstilizáltabb, legszenvelgőbb, „legbiedermeierebb” írásainak is van valami alig megfogható, vibráló ~sége

MODOR

a kedélyesség és az adomázó ~ elbeszélőformái; anekdotázó ~; a stilizáltság egyre gyakrabban fordul ~rá; az önismétlésből fakadó ~os túlfeszítettség; ~os stílusvariáció; a századvég és a századelő szecessziós ~osságai; rizsporos-zenélőórás ~osság; ~osszá váló önstilizáció

MONARCHIA

a ~ legjobb magyar ismerője; nincs senki, aki az Osztrák-Magyar ~ lényegét jobban megragadta volna; ~élményanyag; a ~ utolsó periódusának morális dekadenciája; a ~ és a császár legenda- és pletykaköre; ~ábránd; monarchikus: ~ áhitat; epikus körkép a ~ belle époque-ról; a „boldog békeidők” ~ periódusa; az életmű ~ megközelítése; ~ anekdotizmus

MONOTON

elbeszélései mögött gyönyörű és boldog ~itással vonul a lírája; elszongító ~ság; a látszólagos ~ia eklektikus összetettséget takar; az élet mozgó, élő, folyton változó, rejtelmes ~iája ennek a prózának a varázsa; a ~ia polifóniája

MORÁL

~is indítékú leleplező szándék; ~kritikai diagnózis; ~ista-szociológus krónikairó; ~ista valóságелеmző

MŰLT

~keresés; ~nosztalgia; a fantom~ szerelmese; ~ és jelen elmosódása; Ferenc József-i ~idő; legendásított és romantizált ~; regényhőseit egy fiktív, lírai ~ díszletei között mozgatja; ~ba fordulás; ~ba révedés; egy-egy élménypillanatba tömörül a ~; minden cselekvés, érzés és gondolat a ~ból táplálkozik és a ~ba tekint; a jelen realitása feloldódik a ~ irreálisában; a ~hoz való nosztalgikus ragaszkodás; a ~ rögeszméi, hóbortjai, kísértetei; ~ és jelen varázsos vegyülete

NOSZTALGIA

a patriarkális múlt iránti ~ ; ~ja egy visszahozhatatlan múltnak szól; nosztalgikus: ~ esztétizmus; ~ édes próza; ~ ábrándvilág; ~ és ironikus retrospektivitás; tüntetően régies és ómódian konzervatív életesmények és életminták ~ képviselete; ~ironikus önarckép

NOVELLA

dzsentrí~ ; gyomor~ ; iker~ ; impresszionista ~ ; hangulat~ ; új, lírai ~típus; illatos, finom, álmokból és párából szőtt ~i; a regény mint ~fűzér; novellisztikus: a regényépítés érzékelhetően ~; novellista: ~ihletettség

PATOLOGIKUS

~nak tetsző vágyak, szexuális szenvedélyek; ~életjelenségek

PROUST

az idő már-már ~i felbontása; ~Krúdy ellentét-párhuzam; a bergsoni élményidő nem ~ideje, hanem Krúdyé; ~tal szokták őt rokonítani, ami kritikai és irodalomtörténeti képtelenség; sem szemléletéből, sem akaratából nem telt ~i nagyregényre

REALITÁS

~ és álom elmosódása; álommá oldott ~; az ir~ ~a; az ir~ba áthajló vízió; reális: bensőséges enteriőrök, holdfényes utak, meseien ir~ kisvárosrészletek

REALIZMUS

álom~; démoni ~; a ~ egy sajátos egyéni változata; művei a ~nak sohasem látott remekei; Krúdy kis~a; ~a is költői; dekadenciával kacérkodó ördögi ~; realista: egyike a legnagyobb ~knak; ~naturalista irányú tájékozódás

REDUKCIÓ

az érzelmeknek, az emlékeknek, álmoknak, a hasonlatnak technikai műveletekre való ~ja; redukál: mechanizmusokra ~t személyiség; minden és mindenki üres működésekre és üres jelenlétekre ~ódik

REFLEXIÓ

a ~s elbeszélői forma általános érvényű Krúdy regényírásában; a hősök kommentárokkal és ~kkal próbálják kitölteni az űrt; a narrátori ~ mint regényalkotó tényező; a ~ lehetősége fontosabb, mint a jellemek mozgatása, cselekedtetése, a cselekményszervezés; reflektál: elbeszélői ~ó mechanizmus; a cselekvéshiányból eredő passzivitás, merengés, tűnődés, meditáció, folytonos ~ás; átlirizált, festő-állóképszerű és ~t előadásmód

REGÉNY

a boldogságkeresés ~ei; lírai ~típus; a Krúdy~ek legtöbbje vallomás; a ~forma merész megújítója; egy folyton megújuló és folytatódó ~t ír; Krúdy ~költészete; szövevényes ~világ; monarchikus Krúdy~ek; pesti ~ek; a századvég pesti ~krónikája; ~es és nábobi magyar költő; a ~esség mániákusa; a ~esség enciklopédiája, a ~esség kultusza

REZIGNÁCIÓ

lírai-filozofikus ~; alaphangoltsággént a ~jelölhető meg; rezignált: ~ és búcsúzó mosollyal gyűjti össze a darabjaira hullott világ csillogó mozaikköveit

ROMANTIKA

a magyar ~ elkésett gyermeke; a ~ megkésett képviselője; mintha a félbemaradt magyar ~ benne akarta volna kiélni minden paradicsomi pompáját; ábrándos ~ ; a pusztulás ~ja: vonzalom a ~ iránt; a biedermeieres ~tól eljutott a léleklátó társadalombírálatig; ~ja: játékosan stilizáló művészet, tetszetős regényes pózok, különö alakok és helyzetek; fokozatosan elvetette magát a századvégiség stilizáló, modoros ~ját; ~jának egyik adekvát formája a hangulatnovella; a neo~ első magyar mestere; a ~ megújítója; eklektikus új~; romantikus: neo~ színek; ~ archaizálás; egy szegény kis nép gazdag, ~ álmodója; elkésett ~; ~ érzélgősség; karakterfigurák és ~ cselekményfordulatok; archaizálóan ~ óbudai metszetek; erősen stíl~ hangnem

STILIZÁL

~ó-dekoratív forma; parádézik a ~ó szenvedély; valóságos hiteleség és valóságoslenné ~ás furcsa kettőssége; a ~tság magas foka; az ornamentális kiképzésben, a ~ásban kedvét lelő epikus; ironikus ~tságú prózai lirizmus; alkotóművészetében a szokásosnál nagyobb szerep jut bizonyosfajta ~ásnak

STÍLUS

~remeklés; legnagyobb alkotása: a ~a; zenei-ritmikai fogantatású ~; stílvázlat; elvonatkoztató stílművész; asszociációkban gazdag, „gordonkázó” ~; büvösen zsongító ~; szembetűnő ~eklektizmus; a ~ dekoratív pompája; a felsorolás, egymás mellé rendelés ennek a ~nak a büvereje; a forma, a ~, a nyelv túldisztettség a dolgok, emberek kiüresedését mutatja meg; szimbolista ~teremtés; a Krúdy~ szürrealista mozzanatai; ~ának festői és zenei effektusai; ~ának rendező elve a hasonlat; a Krúdy- művekben nem a cselekmény és a jellemábrázolás, hanem a ~ alakítja ki az írások szerkezetét; stílis:~ modorosság; ~ tobzódás; a ~ egyszerűsödés tendenciája

SZAZAD

a ~vég és a ~elő, a ~forduló tartományaiban lelhetette meg prózaírói életanyagát; a magyar ~vég idealizálása; fin de siècle életérzés; fin de siècle öntudat; a ~forduló krónikása; művészetében egy jellegzetesen átmeneti korszak, a magyar ~forduló szemléleti és ízlésszerű ideáljai valósultak meg; idealizált kép a magyar ~előről; a ~elő fővárosának dokumentáló krónikása; a ~eleji nagyváros életmodellje

SZECESSZIÓ

~s hatóelemek; a regényesség ~s kulisszái; preraffaelizmussal elegy ~

SZENZUÁLIS

igazi ~ iró

SZERELEM

a ~ lexikona; Krúdy lírai ~mítosza; bizarr ~i históriák; a ~i rafinéria bűbái; Krúdy ~tana; a ~élmény mindentudó regényköltője; a ~ turbadurlírja; többet tudott az asszonyokról és a ~ről, mint maga Casanova és Don Juan; biedermeier-romantikus felfogású és modorú ~ábrázolás; a ~élmény jóformán minden művében meghatározó szerepet kap; a Krúdy-hős számára a ~ színes és parádézva alakítható játék, regényes komédiázás; a halálban kiteljesedő ~ titka; a ~ Krúdy költői szótárában a halál szinonimájává válik; a ~ mint a harmónia végső reménye és menedéke; ~i aberráció, perverzió, patológia

SZEREPE

~játész és ~kereső önstilizáció; író-hősszerelmes-gavallér hármass ~ének varázsa; az elkésett lovag romantikus ~e; az utolsó gavallér ~e; arisztokratikus ~játékos; Don Quijote-i ~; a regényes hősszerelmes ~köre; lírai-vallomások ~formák és trubadúratitűdők; az emberlétnek ~ként való felfogása: álarcok és ~játékok; a hősök rögtönzött gesztusokban, ~játékokban, különféle ceremoniális aktusokban élnek, önstilizáló ~játék, színpadias pózolás

SZIMBÓLUM

az élet tényeit ~okba oldó ábrázolásmód; szimbolikus: ~ alakmások; szimbolista: ~ stílus-teremtés; Krúdy – legalábbis programszerűen – ~ sem volt

SZINDBÁD

magyar Don Juan; kalandorságra hajlamos életművész; nőhódító regényes kalandor, múltak méla utazója; az ifjúság és a szerelem szimbóluma; magyar Casanova; züllő, élvezetgöcsört; fetisista és voyeur; az „ars amatoria” nagymestere; porviciális Don Juan-lenyomat; lírai önarckép; nosztalgikus-ironikus önarckép; romantikus önarckép figura; életformája: a szerelmi kaland; a ~i lét nemes, de reménytelen individualizmusa; ~nak életformája az emlékezés, az álmodozás; ~ az első és átfogó szerepábrázolás a Krúdy-életműben; a ~történetek rendre arról szólnak, hogy nincsenek történetek; a ~ novellák enyhe devalválódása.

SZÜRREALIZMUS

szeccszióban lappangó ~; szürrealista: ~laterna magica

TÁRSADALOM

a Krúdy-regények nagy ~talansága; hősei nem is igen élnek a ~ban; határozott ~elemző és életkritikai igény hiánya; a ~i status korántsem nyer elsőrendű szerepet a jellemformálásban; morális indítékú ~bírálat

TÉR

~e lelkiállapotának kivételése; mélyvilági ~ek; a ~ek sorában sokszor feltűnnek a polgári szalonok, az elegáns örömházak, a nyomorúságos bordélyok, az orfeumok, kávéházak, kiskocsmák, sörházak, mulatók, szállodák vagy éppen a lóverseny-ek; nagy szerepet kap ~ábrázolásában a bordélyvilág; az örömház egyszerre nyomasztóan valóságos és jelképszerű ~; ~ és idő síkjait egybemosó tűnékenység; az emlékezés szubjektív közegében oldja fel ~ és idő korlátait; ~ és időszemléletének képzettársító és szimultán jellege

TRAGIKUM

az élet nagyszerűsége és ~a; az illúziók elvesztésének ~a

UTAZÁS

az időben való ~; az emlékezés folyamata az ~ képeiben tárgyiasul; az ~ motívuma az átmenetiségnek, a tűnékeny megfoghatatlanságnak a kifejezője; utazó: a szemlélődőből ~ lesz s a rezignációból elégia

VENDEGLŐ

a figurák mindennél jobban kedvelik a ~ket, a „ser- és pörköltszagú” kiskocsmákat, fogadókat, a „restaurációkat”; ~k menedéke, aziluma; a ~ az étellel való kapcsolat illúziójával veszi körül a legmagányosabb embert is; írásainak vissza-visszatérő színhelyei a sörházak és kis ~k; közli olvasóival, hogy a „rég Magyarországnak” már csak a kocsmákban és ~kben él; ~i pótélet; ~i életképek; Pest összezsugorodik néhány kocsmává, ~vé, ivószobává

ZENE

szinte ~i építésű nagy vallomásbetét; bonyolult, merőben ~i mágia; nyelv~; ~be átolvadó próza; a hasonlatok adják a hangulat ~kísérétét; a képzettársítások dallama, ez a szuggesztív ~; ~i szólammal helyettesíti a fogalmi kifejezést; ~, mely nemcsak mélabús együttérzés, hanem ironikus kacagás, kísérteties hallucináció; páratlan ~iségű prózastílus; a Krúdy-próza belső ~iségét a hasonlatok hullámszerűségének ritmusa, külső ~iségét hosszú mondatainak numerizálása adja; ~i-ritmikai fogantatású stílust teremtett; lírai~i szerkesztés; lírából és ~ból szőtt Krúdy-életmű

E szótártörző az alábbi – a Krúdy-szakirodalomból taláalomra /esetlegesen/ önkényesen kiválasztott – kritikák, tanulmányok, esszék alapján készült: Baránszky Jób

László: Szempontok a Krúdy-jelenség megközelítéséhez (Élmény és gondolat, 1978); Bori Imre: Adalékok Krúdy Gyula utolsó pályaszakaszához (Bori Imre huszonöt tanulmánya, 1984); Krúdy Gyula (1987); Czére Béla: Krúdy Gyula (1987); Czine Mihály: Krúdy Gyula (Főszerk.: Sótér István. A magyar irodalom története 5., 1965); Dérczy Péter: Szindbád és Esti Kornél. Műfaj, szerkezet és világkép (Literatura 1986/1-2.); Fabó Kinga: Pluralitás és anekdotaforma. Krúdy prózapoétikája (A határon, 1987); Fábri Anna: Ciprus és jegénye. Sors, kaland és szerep Krúdy Gyula műveiben (1978); Fülöp László: Közelítések Krúdyhoz (1986); Hevesi András: Krúdy Gyula (Apollo 1936. V.); Kemény Gábor: Krúdy képalkotása (1974); Szindbád nyomában (1991); Kosztolányi Dezső: Krúdy Gyula (Egy ég alatt, 1977); Kozma Dezső: Krúdy Gyula postakocsiján (1981); Mátrai László: Krúdy realizmusa (Magyarok 1948. I. sz.); Rónay György: Krúdy Gyula (A nagy nemzedék, 1971); Schöpflin Aladár: A magyar irodalom története a XX. században (1937); Sótér István: Krúdy Gyula (Tisztuló tükrök, 1966); Krúdy és a megállított idő (Gyűrűk, 1980); Szabó Ede: Krúdy Gyula alkotásai és vallomásai tükrében (1970); Szauder József Krúdy-tanulmányai (Tavaszi és őszi utazások, 1980); Vargha Kálmán: Krúdy-problémák (Álom, szecesszió, valóság, 1973).

/1/ A szótárkészítő szükségesnek látja kijelenteni, hogy nem azonosul Hamvas Béla megállapításával, miszerint „az ember képzeletében lappangó bűnös örvényt semmi sem képes annyira felkavarni, mint éppen a közhely”, ugyanis a közhely szót nem a „minden eredetiség nélküli” (A magyar nyelv értelmező szótára) és nem az „elcsépett, üres szólam, frázis” (A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára) értelmében használja.